

Український рушник

Вишитий рушник в Україні посідає особливе місце. Рушники — це символ України, відбиття культурної пам'яті народу, в їх узорах збереглися прадавні магічні знаки, образи «дерев життя», символіка червоного кольору. З літописів відомо, що під час весняних заклиналих обрядів дерева обвішувались «убрусами». Вишиті на них орнаментальні

символи відповідали заклинанній символіці родючості. Рушник у давнину відігравав важливу роль, на ньому вишивалися священні язичницькі зображення. Це були «язичницькі іконостаси», сповнені глибокої архаїки.

Впродовж віків рушникам надавалося важливе образно-символічне значення.

Рушник — у свідомості українського народу наділявся широким спектром знакових властивостей і саме тому він являє собою значне непересічне явище духовної культури, будучи етнічним культурним символом України.

Рушники є неодмінними атрибутами народного побуту, весільної обрядовості, вони застосовуються як традиційна окраса житла. Важливі події в житті народу ніколи не обходилися без рушників. Мабуть у

всьому декоративному мистецтві немає іншої такої речі, яка концентрувала б у собі стільки різноманітних символічних значень. У вишивці рушників знайшли відображення орнаменти, пов'язані з образами добра, краси, захисту від усього злого на землі. Орнаменти вишивки рушників — це народна пам'ять про життєдайні сили землі та сонця.

Не випадково Леся Українка, вперше відвідавши в Каневі могилу Великого Кобзаря — Тараса Шевченка, поклала йому на могилу власноруч вишитий рушник.

Рушник супроводжував селянина протягом усього життя — і в радості, і в горі. Він завжди був символом гостинності — на ньому підносили дорогим гостям хліб-сіль. Хліб завжди мав глибоку образну символіку. Коли в Євангелії від Івана читаємо: «Я — хліб життя. Хто приходить до мене — не голодуватиме; хто в мене вірує — не матиме спраги ніколи» (Євангелія від Івана, 6:34), то маємо складне символічне значення й самої речі і слова, що її означає.

Очевидно, символіка хліба як Бога потребувала шанобливого ставлення до нього й вимагала, щоб він ніколи не лежав на «голому», не покритому рушником столі. Саме тому рушником вкривають паски, несучи їх святити до церкви на Великдень.

Рушник виконував і важливу образно-символічну, літургійну роль у християнській обрядовості. Адже важлива роль рушника в ритуалі обмивання ніг, обличчя, рук під час літургії. В апостольських настановах сказано, що диякони повинні служити при тайнстві євхаристії, маючи рушники, хусточки для витирання вуст тих, хто причащається. Орар* диякона нагадує віруючим і про той «лентіон», яким Ісус Христос витирив ноги своїм учням після обмивання. Плат Вероніки і є власне тим священним убрусом, на якому зберігся образ Спаса Нерукотворного. Символіка рушника генетично пов'язана і з омофором, адже за давніми легендами сама Божа Матір власноруч зробила омофор святому Лазару, якого Спаситель воскресив з мертвих.

Рушник був найдорожчим подарунком матері в дорогу синові як пам'ять про дім, побажання щасливого майбутнього в новому житті.

***Рідна мати моя, ти мене на зорі проводжала,
І рушник вишиваний на щастя, на долю дала.***

Так писав про рушник видатний український поет Андрій Малишко.

Рушники дарувались у дорогу не випадково. За дослідженнями етнографів, семантика рушника (полотна) розкривалась у значенні дороги, пов'язаної із світлим радісним життєвим початком, з одного боку, і переходу в інший світ — з другого.

Існували подарункові рушники, які дарували на пам'ять, зокрема їх використовували під час проводів рекрутів, обвішуючи ними новобранців з голови до ніг на знак побажання щасливої дороги й найскорішого повернення.

Під час будівництва хати рушниками підіймали сволюки, потім ці рушники дарували майстрам.

На них приймали новонароджених, з рушниками проводжали людину в останню путь.

Важлива роль рушника в похоронному обряді пояснюється медіативною роллю, пов'язаною з поєднанням сфер життя і смерті, адже похоронний обряд сприймався як

сполучна ланка між ними. Рушник — дорога життя, початок — народження, кінець — завершення життєвого шляху.

Часто перев'язували рушниками корогви, хрести під час походу, процесії чи похорону.

Існував звичай перев'язувати рушником придорожні хрести. За етичними нормами поведінки, їх не займали й лише після того, як вони зовсім були знищені дощем або вітром, прив'язували новий рушник.

Уживались рушники під час похорону. Іноді ними накривали тіло небіжчика, або клали під ноги; віз, на якому везли домовину, встеляли рушником або килимом. Домовину також прикривали рушником, на який клали хліб. На знак жалоби вивішували на воротах або у вікні рушник. Домовину спускали на рушниках у яму й надмогильний хрест, особливо на похованні хлопця, також перев'язували рушником. Учасників процесії пов'язували хусточками або рушниками.

Існував звичай виготовлення похоронних рушників однією майстринею на все село.

Рушники широко застосовувались під час народження дитини. На Закарпатті рушник, що слугував для загортання немовлят і перенесення на далеку відстань, звався «гайтка».

Перекидаючи через плече, одним кінцем обгортали дитину, а другий закріплювали спереду.

Особливу роль відігравав рушник у весільній обрядовості як один з найважливіших атрибутів. З малечку дівчата вчилися вишивати і прясти, згодом старанно готували собі посаг, ретельно заповнюючи весільні скрині, де серед сорочок, тканих виробів містилося багато вишитих рушників. Кожна дівчина на посаг вишивала не менше 12—14 рушників, а іноді навіть і більше.

***А в коморі сволок,
На ньому рушників сорок,
Бежіте, внесіте
Та буярів прикрасіте.***

Кількість приготованих дівчиною рушників була ознакою її працелюбності. Якщо про дівчину казали, що вона «рушників не придбала», то йшлося про ледащицю, а якщо «скриня повна рушників», — це свідчило про хазяйновитість нареченої, її заможність, багатство.

Довгими зимовими вечорами збиралася молодь на вечорниці. Дівчата, співаючи, вишивали. Ось як співається у весільних піснях:

У народних піснях, легендах і переказах опоетизовано готування дівчиною рушників до весілля. У вишитих орнаментах вона відтворювала свої думки й почуття, надії і сподівання на щасливу долю.

Рушники дарували старостам, перев'язували через плече, якщо на заручинах доходили згоди. Такі

рушники називалися «плечовими».

***Та спасибі тобі, моя ненько,
Що будила мене раненько,
А я слухала, вставала
Та рушнички на пряла,
По тихому Дунаю білила,
На сухому бережечку сушила,
Своїх старостів дарила.***

Або:

***Дожинай, доню, та йди додому,
Де є у тебе аж троє гостей,
Аж троє гостей, всі три старости.
Ой одні стали аж за садами,
А другі стали під воротами,***

***А треті стали під сіньми кіньми.
Що за садами — тим відказали,
За воротами — тим слово дали,
Під сіньми — рушнички дали.***

Коли сватали дівчину, то будучи згідною, вона подавала рушники сватам, які перев'язували їх собі через плече по під ліву руку. За існуючими морально-етичними нормами — це було законним зобов'язанням щодо майбутнього шлюбу. Якщо ж інший парубок відбив дівчину, свати й батько скривдженого молодого мали право йти до суду. В такому разі суддя наказував батькові молодії заплатити скривдженому.

